

Euroopan unionin
neuvosto

Bryssel, 29. syyskuuta 2023
(OR. en)

Toimielinten välinen asia:
2023/0338(NLE)

13540/23
ADD 5

ACP 88
WTO 144
COAFR 324
RELEX 1101

EHDOTUS

Lähettiläjä:	Euroopan komission pääsihteeri, allekirjoittajana johtaja Martine DEPREZ
Saapunut:	28. syyskuuta 2023
Vastaanottaja:	Thérèse BLANCHET, Euroopan unionin neuvoston pääsihteeri
Kom:n asiak. nro:	COM(2023) 562 final – LIITE 5
Asia:	LIITE asiakirjaan Ehdotus neuvoston päätökseksi Itä-Afrikan yhteisön jäsenen Kenian tasavallan ja Euroopan unionin välisen talouskumppanuussopimuksen tekemisestä Euroopan unionin puolesta

---

Valtuuskunnille toimitetaan oheisena asiakirja COM(2023) 562 final – LIITE 5.

Liite: COM(2023) 562 final – LIITE 5

Bryssel 28.9.2023
COM(2023) 562 final

ANNEX 5

LIITE

asiakirjaan

Ehdotus neuvoston päätökseksi

**Itä-Afrikan yhteisön jäsenen Kenian tasavallan ja Euroopan unionin välisen
talouskumppanuussopimuksen tekemisestä Euroopan unionin puolesta**

KAUPPA JA KESTÄVÄ KEHITYS

1 ARTIKLA

Taustaa ja tavoitteet

1. Osapuolet palauttavat mieleen Agenda 21 -toimintaohjelman ja Rio de Janeirossa 3–14 päivänä kesäkuuta 1992 pidetyssä Yhdistyneiden kansakuntien, jäljempänä 'YK', ympäristö- ja kehityskonferenssissa hyväksytyn ympäristöä ja kehitystä koskevan Rion julistuksen, vuonna 2002 pidetyn kestävä kehityksen huippukokouksen Johannesburgin täytäntöönpanosuunnitelman, ILO:n julistuksen sosiaalisesti oikeudenmukaisesta globalisaatiosta, jonka kansainvälinen työkonferenssi hyväksyi Genevessä 10 päivänä kesäkuuta 2008 pidetyssä 97. istunnossaan, jäljempänä 'ILO:n julistus sosiaalisesti oikeudenmukaisesta globalisaatiosta', 27 päivänä heinäkuuta 2012 hyväksytyllä YK:n yleiskokouksen päätöslauselmalla 66/288 vahvistetun vuonna 2012 pidetyn YK:n kestävä kehityksen konferenssin päätösasiakirjan "The Future We Want", YK:n yleiskokouksen 25 päivänä syyskuuta 2015 antaman päätöslauselman 70/1, joka sisältää päätösasiakirjan "Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development and the 17 Sustainable Development Goals", jäljempänä 'Agenda 2030 -toimintaohjelma', sekä ILO:n satavuotisjulistuksen työn tulevaisuudesta, jonka kansainvälinen työkonferenssi hyväksyi 108. istunnossaan Genevessä 21. kesäkuuta 2019.
2. Osapuolet toteavat, että kestävä kehitys kattaa taloudellisen kehityksen, sosiaalisen kehityksen ja ympäristönsuojelun toisistaan riippuvaiset ja toisiaan vahvistavat osa-alueet ja vahvistavat sitoutumisensa kansainvälisen kaupan ja sijoitusten kehityksen edistämiseen kestävä kehityksen tavoitteita tukevalla tavalla.

3. Osapuolet tunnustavat, että ilmastonmuutokseen on puututtava kiireellisesti, kuten hallitustenvälisen ilmastopaneelin, jäljempänä 'IPCC', ilmaston lämpenemistä 1,5 celsiusasteella koskevassa erityisraportissa todetaan, jotta voidaan edistää kestävä kehityksen taloudellisia, sosiaalisia ja ympäristötavoitteita.

4. Edellä esitetyn perusteella tämän liitteen tavoitteena on tehostaa kestävä kehityksen ja erityisesti sen työ-¹ ja ympäristöulottuvuuden sisällyttämistä osapuolten kaupp- ja sijoitussuhteisiin, muun muassa vahvistamalla vuoropuhelua ja yhteistyötä.

2 ARTIKLA

Oikeus sääntelyyn ja suojan tasot

1. Osapuolet tunnustavat kunkin osapuolen oikeuden määrittää kestävä kehitystä koskevat toimintapolitiikkansa ja painopisteensä, vahvistaa asianmukaiseksi katsomansa kansallisen ympäristönsuojelun ja työsuojelun taso sekä hyväksyä tai muuttaa tätä alaa koskevaa lainsäädäntöään ja toimintapolitiikkaansa. Tällaisen tason, lainsäädännön ja toimintapolitiikan on oltava johdonmukainen siihen nähden, että kumpikin osapuoli on sitoutunut tässä liitteessä tarkoitettuihin kansainvälisesti tunnustettuihin normeihin ja sopimuksiin.

2. Kumpikin osapuoli pyrkii varmistamaan, että sen tätä alaa koskevalla lainsäädännöllä ja toimintapolitiikalla säädetään ympäristönsuojelun ja työsuojelun korkeasta tasosta ja tuetaan sitä, ja kumpikin osapuoli pyrkii parantamaan tällaista tasoa, lainsäädäntöä ja toimintapolitiikkaa.

---

¹ Tässä liitteessä 'työllä' tarkoitetaan ILO:n ihmisarvoista työtä koskevan ohjelman mukaisia strategisia tavoitteita, jotka on ilmaistu ILO:n julistuksessa sosiaalisesti oikeudenmukaisesta globalisaatiosta.

3. Osapuoli ei saa heikentää tai alentaa ympäristö- tai työlainsäädäntönsä mukaista suojelun tasoa edistääkseen kauppaa tai sijoituksia.
4. Osapuoli ei saa jättää soveltamatta ympäristö- tai työlainsäädäntöään tai poiketa siitä tai tarjoutua jättämään sitä soveltamatta tai tarjoutua poikkeamaan siitä edistääkseen kauppaa tai sijoituksia.
5. Osapuoli ei saa laiminlyödä ympäristö- tai työlainsäädäntönsä tehokasta täytäntöönpanoa toimimalla tai olemalla toimimatta jatkuvasti tai toistuvasti tietyllä tavalla edistääkseen kauppaa tai sijoituksia
6. Osapuolet tunnustavat toistensa kehityspolitiikan ja -painopisteet kauppaa- ja sijoituspyrkimystensä osalta WTO-sopimuksen erityis- ja erilliskohtelua koskevien määräysten mukaisesti ja johdonmukaisesti tämän liitteen mukaisiin kansainvälisesti tunnustettuihin standardeihin ja sopimukseen liittyvien kunkin osapuolen sitoumusten kanssa.

3 ARTIKLA

Monenväliset työnormit ja -sopimukset

1. Osapuolet vahvistavat sitoutumisensa kansainvälisen kaupan kehityksen edistämiseen tavalla, joka edistää ihmisarvoista työtä kaikille -periaatetta, kuten se on esitetty ILO:n julistuksessa sosiaalisesti oikeudenmukaisesta globalisaatiosta.

2. Kesäkuun 28 päivänä 1919 allekirjoitetun Versailles'n sopimuksen XIII osana hyväksytyn ILO:n peruskirjan ja kansainvälisen työkonferenssin 86. istunnossaan Genevessä 18 päivänä kesäkuuta 1998 hyväksymän, sellaisena kuin se on muutettuna 110. istunnossa vuonna 2022, työelämän peruseriaatteita ja -oikeuksia koskevan ILO:n julistuksen, jäljempänä 'ILO:n julistus työelämän peruseriaatteista ja -oikeuksista', mukaisesti kumpikin osapuoli kunnioittaa, edistää ja toteuttaa työelämän perusoikeuksia koskevia periaatteita, sellaisina kuin ne on määritelty ILO:n keskeisissä yleissopimuksissa, eli seuraavissa:

- a) yhdistymisvapaus ja kollektiivisen neuvotteluoikeuden tehokas tunnustaminen;
- b) kaikenlaisen pakkotyön poistaminen¹;
- c) lapsityövoiman käytön tosiasiallinen poistaminen;
- d) työmarkkinoilla ja ammatin harjoittamisen yhteydessä esiintyvän syrjinnän poistaminen; ja
- e) turvallinen ja terveellinen työympäristö.

3. Kumpikin osapuoli pyrkii jatkuvasti ja hellittämättömästi ratifioimaan ILO:n keskeiset yleissopimukset, elleivät ne ole jo näin tehneet.

4. Osapuolet vaihtavat säännöllisesti tietoja tilanteestaan ja edistymisestään sellaisten ILO:n yleissopimusten tai pöytäkirjojen ratifioinnissa, jotka ILO on luokitellut ajan tasalla oleviksi.

---

¹ Tässä yhteydessä osapuolet korostavat, että on tärkeää ratifioida pakollista työtä koskevan sopimuksen vuoden 2014 pöytäkirja, jonka Kansainvälisen työjärjestön yleiskokous hyväksyi Genevessä 11 päivänä kesäkuuta 2014 pidetyssä 103. istunnossaan.

5. Kumpikin osapuoli panee tosiasiallisesti täytäntöön ne ILO:n yleissopimukset, jotka EAC-kumppanuusvaltio ja Euroopan unionin jäsenvaltiot ovat ratifioineet.

6. Osapuolet palauttavat mieleen ILO:n julistuksen sosiaalisesti oikeudenmukaisesta globalisaatiosta ja toteavat, että työelämän peruseriaatteiden ja -oikeuksien rikkomiseen ei voida vedota eikä sitä voida muutoinkaan käyttää oikeutettuna kilpailuetuna ja että työelämän normeja ei pitäisi käyttää kaupassa protektionistisiin tarkoituksiin.

7. Kukin osapuoli edistää lainsäädännöllään ja käytännöllään ILO:n ihmisarvoista työtä koskevaa ohjelmaa, joka on esitetty ILO:n julistuksessa sosiaalisesti oikeudenmukaisesta globalisaatiosta, erityisesti seuraavien osalta:
  - a) ihmisarvoiset työolot kaikille, muun muassa palkkaan ja ansioihin, työaikoihin, sosiaaliturvan tehostamiseen, muihin työolosuhteisiin ja sosiaaliseen suojeluun liittyen;

  - b) työhön liittyvissä kysymyksissä käytävä työmarkkinaosapuolten vuoropuhelu työntekijöiden ja työnantajien ja näitä edustavien järjestöjen välillä sekä asiaan liittyvien valtion viranomaisten kanssa.

8. ILO:n mukaisten sitoumustensa mukaisesti kukin osapuoli
  - a) hyväksyy ja panee täytäntöön työehtoja sekä työterveyttä ja -turvallisuutta koskevia toimenpiteitä ja toimintalinjoja, mukaan lukien työtapaturman tai työperäisen sairauden johdosta maksettavat korvaukset;

  - b) pitää yllä tehokasta työsuojelutarkastusjärjestelmää.

9. Osapuolet pyrkivät yhdessä vahvistamaan yhteistyötään työvoimapolitiikan ja -toimenpiteiden kauppaan liittyvissä näkökohdissa tapauksen mukaan kahdenvälisesti, alueellisesti ja kansainvälisillä foorumeilla, myös ILO:ssa. Tällainen yhteistyö voi kattaa muun muassa seuraavat

- a) ILO:n perustavaa laatua olevien yleissopimusten ja ensisijaisten yleissopimusten sekä muiden ILO:n ajantasaisten yleissopimusten täytäntöönpano;
- b) ihmisarvoinen työ, mukaan lukien yhteydet kaupan ja tuottavan täystyöllisyyden, työmarkkinoiden sopeuttamisen, työelämän ydinnormien, ihmisarvoisen työn globaaleissa toimitusketjuissa, sosiaalisen suojelun ja sosiaalisen osallisuuden, sosiaalisen vuoropuhelun ja sukupuolten välisen tasa-arvon välillä;
- c) työlainsäädännön ja -normien vaikutus kauppaan ja investointeihin ja kauppaa ja investointeja koskevan lainsäädännön vaikutus työhön.

10. Osapuolet ottavat tapauksen mukaan asianmukaisesti huomioon työntekijöiden, työnantajien ja kansalaisjärjestöjen edustajien esittämät näkemykset määrittäessään yhteistyöaloja ja toteuttaessaan yhteistyötoimia.

4 ARTIKLA

Kauppa ja sukupuolten tasa-arvo

1. Osapuolet tunnustavat, että osallistavalla kauppapolitiikalla edistetään naisten taloudellista voimaannuttamista ja sukupuolten tasa-arvoa Agenda 2030:n kestävä kehityksen tavoitteen 5 ja Buenos Airesissa joulukuussa 2017 järjestetyssä WTO:n ministerikokouksessa hyväksytyyn kauppaa ja naisten taloudellista voimaannuttamista koskevan yhteisen julistuksen tavoitteiden mukaisesti. Osapuolet tunnustavat sen merkittävän panoksen talouskasvuun, jonka naisten osallistuminen taloudelliseen toimintaan, myös kansainväliseen kauppaan, tuo. Osapuolet sitoutuvat panemaan tämän sopimuksen täytäntöön tavalla, joka edistää ja parantaa sukupuolten tasa-arvoa.
2. Osapuolet pyrkivät vahvistamaan kauppasuhteitaan ja yhteistyötään tavalla, joka tosiasiallisesti tarjoaa naisille ja miehille yhtäläiset mahdollisuudet ja kohtelun tämän sopimuksen määräyksistä saatavan hyödyn osalta, myös työhön ja ammattiin liittyvissä kysymyksissä, ja kansainvälisten sitoumustensa mukaisesti.
3. Kumpikin osapuoli panee tehokkaasti täytäntöön sukupuolten tasa-arvoa ja naisten oikeuksia koskevista kansainvälisistä sopimuksista johtuvat velvollisuutensa, mukaan lukien kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva yleissopimus, jonka YK:n yleiskokous hyväksyi 18 päivänä joulukuuta 1979, ja panee erityisesti merkille sen määräykset, jotka koskevat naisten syrjinnän poistamista talous- ja työelämässä. Tältä osin osapuolet toistavat tämän liitteen 3 artiklan mukaiset sitoumuksensa, myös sukupuolten tasa-arvoa sekä työmarkkinoilla ja ammatin harjoittamisen yhteydessä tapahtuvan syrjinnän poistamista koskevien ILO:n yleissopimusten tehokaan täytäntöönpanon osalta.

4. Kumpikin osapuoli pyrkii varmistamaan, että sen asiaa koskevassa lainsäädännössä ja toimintapolitiikassa säädetään miesten ja naisten yhtäläisistä oikeuksista, kohtelusta ja mahdollisuuksista ja edistetään niitä. Kumpikin osapuoli pyrkii parantamaan tällaista lainsäädäntöä ja toimintapolitiikkaa, sanotun kuitenkaan rajoittamatta minkään osapuolen oikeutta vahvistaa omalta osaltaan soveltamisala ja suojan taso miesten ja naisten yhtäläisten mahdollisuuksien suojelemiseksi. Tällaisen lainsäädännön ja toimintapolitiikan on oltava johdonmukainen siihen nähden, että kumpikin osapuoli on sitoutunut tässä artiklassa tarkoitettuihin kansainvälisesti tunnustettuihin normeihin ja sopimuksiin.

5. Osapuolet toistavat tämän liitteen 2 artiklan mukaiset sitoumuksensa, jotka liittyvät niiden lainsäädäntöön, jolla pyritään varmistamaan sukupuolten tasa-arvo sekä naisten ja miesten yhtäläiset mahdollisuudet.

6. Osapuolet tekevät yhteistyötä tapauksen mukaan kahdenvälisesti tai muilla asiaankuuluvilla foorumeilla vahvistaakseen yhteistyötään sukupuolten tasa-arvoa koskevissa toimintalinjoissa ja toimenpiteissä kauppaan liittyvien näkökohtien osalta, mukaan lukien naisten valmiuksien ja toimintaedellytysten parantamiseen suunnattu toiminta, työntekijät, liikenaiset ja yrittäjät mukaan luettuina, jotta nämä voivat päästä tämän sopimuksen luomien mahdollisuuksien piiriin ja hyödyntää niitä. Tällaiseen yhteistyöhön voi sisältyä muun muassa sukupuolen mukaan eriteltyjen tietojen keräämiseen ja kauppapolitiikan sukupuoliperusteiseen analyysiin liittyvien tietojen ja parhaiden käytäntöjen vaihto.

7. Osapuolet ovat yhtä mieltä siitä, että on tärkeää seurata ja arvioida osapuolten kansallisten menettelyiden mukaisesti tämän sopimuksen täytäntöönpanon vaikutusta sukupuolten tasa-arvoon ja naisten yhtäläisiin mahdollisuuksiin kaupan osalta.

5 ARTIKLA

Monenvälinen ympäristöhallinto ja ympäristösopimukset

1. Osapuolet tunnustavat kansainvälisen ympäristöhallinnon merkityksen, erityisesti YK:n ympäristöohjelman, jäljempänä 'UNEP', ympäristökokouksen, jäljempänä 'UNEA', sekä monenvälisten ympäristösopimusten, merkityksen kansainvälisen yhteisön vastauksena maailmanlaajuisiin tai alueellisiin ympäristöhaasteisiin ja korostavat tarvetta vahvistaa kauppaa ja ympäristöä koskevien toimintalinjojen, sääntöjen ja toimenpiteiden keskinäistä täydentävyyttä.
2. Edellä olevan 1 kohdan huomioon ottaen kumpikin osapuoli sitoutuu panemaan tehokkaasti täytäntöön sellaiset monenväliset ympäristösopimukset sekä niiden pöytäkirjat ja muutokset, jotka se on ratifioinut.
3. Osapuolet vaihtavat säännöllisesti tietoja tilanteestaan, joka koskee monenvälisten ympäristösopimusten ratifiointia, mukaan lukien niiden pöytäkirjat ja muutokset.
4. Osapuolet vahvistavat kunkin osapuolen oikeuden toteuttaa tai pitää yllä toimenpiteitä sellaisten monenvälisten ympäristösopimusten tavoitteiden edistämiseksi, joiden osapuoli se on. Osapuolet muistuttavat, että tällaisten monenvälisten ympäristösopimusten täytäntöönpanemiseksi hyväksytyt tai täytäntöönpannut toimenpiteet voivat olla perusteltuja tämän sopimuksen VIII osan nojalla.
5. Osapuolet pyrkivät yhdessä vahvistamaan yhteistyötään ympäristöpolitiikan ja -toimenpiteiden kaupan liittyvissä näkökohdissa kahdenvälisesti, alueellisesti ja tarvittaessa kansainvälisillä foorumeilla, mukaan lukien YK:n kestävän kehityksen korkean tason poliittinen foorumi, UNEP, UNEA, monenväliset ympäristösopimukset ja WTO. Tällainen yhteistyö voi kattaa muun muassa

- a) toimintapolitiikan ja toimenpiteet, joilla edistetään kaupan ja ympäristön keskinäistä täydentävyyttä, mukaan lukien seuraavat:
- tiedonvaihto sellaisesta toimintapolitiikasta ja käytännöistä sekä sellaisten aloitteiden edistäminen, joilla edistetään siirtymistä kiertotalouteen;
  - kestävää tuotantoa ja kulutusta sekä vihreää kasvua ja päästöjen vähentämistä koskevien aloitteiden edistäminen;
  - tietojen vaihto toimintalinjoista ja käytännöistä sekä yhteisten kantojen edistäminen monenvälisen ympäristösopimusten puitteissa;
- b) ympäristöhyödykkeiden ja -palveluiden kauppaa ja niihin tehtäviä investointeja edistävät aloitteet, mukaan lukien puuttuminen niihin liittyviin tulliesteisiin ja tullien ulkopuolisiin kaupan esteisiin;
- c) ympäristölainsäädännön ja -normien vaikutus kauppaan ja investointeihin; tai kauppaa ja sijoituksia koskevan lainsäädännön vaikutus ympäristöön;
- d) muut kauppaan liittyvät näkökohdat monenvälisissä ympäristösopimuksissa, mukaan lukien niiden pöytäkirjat, muutokset ja täytäntöönpano.
6. Osapuolet ottavat tarvittaessa asianmukaisesti huomioon kansalaisten ja sidosryhmien näkemykset tai kannanotot yhteistyötoimiensa määrittelyssä ja täytäntöönpanossa, ja ne voivat tarvittaessa ottaa tällaiset sidosryhmät mukaan toimintaan.

6 ARTIKLA

Kauppa ja ilmastonmuutos

1. Osapuolet tunnustavat, että on tärkeää toteuttaa kiireellisiä toimia ilmastonmuutoksen ja sen vaikutusten torjumiseksi ja että kaupalla on tärkeä rooli tämän tavoitteen saavuttamisessa New Yorkissa 9 päivänä toukokuuta 1992 tehdyn ilmastonmuutosta koskevan YK:n puitesopimuksen, jäljempänä 'UNFCCC', Pariisissa 12 päivänä joulukuuta 2015 tehdyn UNFCCC:n alaisen Pariisin sopimuksen, jäljempänä 'Pariisin sopimus', sekä muiden ilmastonmuutosta koskevien monenvälisten ympäristösopimusten ja välineiden mukaisesti.
2. Edellä olevan 1 kohdan huomioon ottaen kumpikin osapuoli panee tehokkaasti täytäntöön UNFCCC:n ja Pariisin sopimuksen.
3. Edellä olevan 2 kohdan mukaiseen sitoumukseen panna Pariisin sopimus tehokkaasti täytäntöön sisältyy velvollisuus pidäytyä kaikista toimista tai laiminlyönneistä, jotka olennaisesti vahingoittavat Pariisin sopimuksen tavoitetta ja tarkoitusta.
4. Osapuoli voi toteuttaa tähän sopimukseen liittyviä aiheellisia toimenpiteitä, jos 3 kohdan mukaista velvollisuutta rikotaan. Aiheelliset toimenpiteet toteutetaan Cotonoun sopimuksen 96 artiklassa määrätyn menettelyn tai sen jatkosopimuksen vastaavien määräysten mukaisesti, kuten tämän sopimuksen 136 artiklan 3 kohdassa määrätään.

5. Edellä olevan 1 kohdan huomioon ottaen kumpikin osapuoli
- a) edistää kauppaa- ja ympäristöpolitiikan ja -toimenpiteiden keskinäistä täydentävyyttä ja siten siirtymää vähän kasvihuonekaasupäästöjä tuottavaan talouteen, resurssitehokkaaseen kiertotalouteen sekä ilmaston kannalta kestävään kehitykseen;
  - b) helpottaa kaupan ja investointien esteiden poistamista sellaisilta tavaroilta ja palveluilta, joilla on erityistä merkitystä ilmastonmuutoksen hillitsemisen ja siihen sopeutumisen kannalta, kuten uusiutuva energia ja energiatehokkaat tuotteet ja palvelut.
6. Osapuolet pyrkivät yhdessä vahvistamaan yhteistyötään ilmastonmuutosta koskevien toimintalinjojen ja toimenpiteiden kauppaan liittyvissä näkökohdissa tapauksen mukaan kahdenvälisesti, alueellisesti ja kansainvälisillä foorumeilla, myös UNFCCC:n, Pariisin sopimuksen ja otsonikerrosta heikentävistä aineista Montrealissa 16 päivänä syyskuuta 1987 tehdyn Montrealin pöytäkirjan puitteissa sekä WTO:ssa ja kansainvälisessä merenkulkujärjestössä, jäljempänä 'IMO'. Tällainen yhteistyö voi kattaa muun muassa seuraavat:
- a) poliittinen vuoropuhelu ja yhteistyö Pariisin sopimuksen täytäntöönpanossa, esimerkiksi keinot edistää ilmastokestävyyttä, uusiutuvaa energiaa, vähähiilistä teknologiaa, energiatehokkuutta, hiilen hinnoittelutoimien valmistelua ja hyväksymistä, mukaan lukien päästökauppajärjestelmät, kestävää liikennettä, kestävä ja ilmastokestävän infrastruktuurin kehittämistä ja päästöjen seuranta;
  - b) IMO:n tukeminen kansainvälistä kauppaa harjoittavilla aluksilla toteutettavien kunnianhimoisten ja tehokkaiden kasvihuonekaasupäästöjä vähentävien toimenpiteiden kehittämisessä ja toteuttamisessa;

- c) sellaisten kunnianhimoisten toimien tukeminen, joiden tavoitteena on asteittain luopua otsonikerrosta heikentävien aineiden ja fluorihilivetyjen käytöstä otsonikerrosta heikentävistä aineista tehdyn Montrealin pöytäkirjan mukaisesti niiden tuotantoa, kulutusta ja kauppaa säätelevillä toimenpiteillä ja ympäristöystävällisten vaihtoehtojen löytäminen otsonikerrosta heikentäville aineille ja fluorihilivedyille; turvallisuusnormien ja muiden asiaankuuluvien normien päivittäminen sekä Montrealin pöytäkirjalla säänneltyjen aineiden laittoman kaupan torjunta.

7 ARTIKLA

Kauppa ja biologinen monimuotoisuus

1. Osapuolet tunnustavat biologisen monimuotoisuuden säilyttämisen ja kestävän käytön merkityksen sekä kaupan merkityksen näiden tavoitteiden saavuttamisessa niiden tätä aihetta koskevien monenkeskisten ympäristösopimusten mukaisesti, joiden sopimuspuolia ne ovat, mukaan lukien Rio de Janeirossa 5 päivänä kesäkuuta 1992 tehty biologista monimuotoisuutta koskeva yleissopimus, jäljempänä 'biologista monimuotoisuutta koskeva yleissopimus', ja sen pöytäkirjat, sekä Washington DC:ssä 3 päivänä maaliskuuta 1973 tehty luonnonvaraisen eläimistön ja kasviston uhanalaisten lajien kansainvälistä kauppaa koskeva yleissopimus, jäljempänä 'CITES-sopimus', ja sen nojalla tehdyt päätökset.
2. Edellä olevan 1 kohdan huomioon ottaen kumpikin osapuoli
  - a) toteuttaa tehokkaita toimenpiteitä torjuakseen luonnonvaraisten eläinten ja kasvien laitonta kauppaa, tarvittaessa myös suhteessa kolmansiin maihin;

- b) edistää CITES-sopimuksessa lueteltujen lajien pitkän aikavälin säilyttämistä ja kestäväää käyttöä sekä eläin- ja kasvilajien sisällyttämistä CITES-sopimuksen liitteisiin, jos niiden suojelun tason katsotaan vaarantuneen kansainvälisen kaupan johdosta, ja suorittaa säännöllisiä tarkistuksia, joiden perusteella voidaan antaa suositus CITES-sopimuksen liitteiden muuttamisesta, jotta varmistetaan, että ne vastaavat asianmukaisesti kansainvälisen kaupan vuoksi vaarantuneiden lajien suojelutarpeita;
- c) edistää elollisten luonnonvarojen kestävään hyödyntämiseen perustuvien tuotteiden kauppaa tukeakseen biologisen monimuotoisuuden säilyttämistä;
- d) edistää geenivarojen ja geenivaroihin liittyvän perinteisen tietämyksen käytöstä saatavien hyötyjen oikeudenmukaista ja tasapuolista jakamista Nagoyassa 29 päivänä lokakuuta 2010 biologista monimuotoisuutta koskevaan yleissopimukseen tehdyn Nagoyan pöytäkirjan, jäljempänä 'Nagoyan pöytäkirja', mukaisesti;
- e) toteuttaa toimenpiteitä biologisen monimuotoisuuden säilyttämiseksi, kun siihen kohdistuu kaupankäynnin ja investointitoiminnan aiheuttamia paineita, erityisesti zoonoosien ja haitallisten vieraslajien leviämisen estämiseksi.

3. Osapuolet pyrkivät yhdessä vahvistamaan yhteistyötään biodiversiteettipolitiikan ja -toimenpiteiden kaupanäkökohtien osalta tapauksen mukaan kahdenvälisesti, alueellisesti ja kansainvälisillä foorumeilla, myös biologista monimuotoisuutta koskevan yleissopimuksen ja CITES-sopimuksen puitteissa. Tällainen yhteistyö voi kattaa muun muassa seuraavat:

- a) elollisten luonnonvarojen kestävään käyttöön perustuvien tuotteiden ja palveluiden kauppaa koskevat aloitteet ja hyvät käytännöt, kun tavoitteena on biologisen monimuotoisuuden säilyttäminen;

- b) vastuullinen kauppa sekä biologisen monimuotoisuuden säilyttäminen ja kestävä käyttö, mukaan lukien luontopääoman ja ekosysteemitilien menetelmien kehittäminen ja soveltaminen, ekosysteemien ja niiden palvelujen sekä niihin liittyvien taloudellisten välineiden arvottaminen ja biologisen monimuotoisuuden valtavirtaistaminen kaupassa ja kaupan prosesseissa;
- c) luonnonvaraisten eläinten ja kasvien laittoman kaupan torjunta muun muassa aloitteilla, joilla vähennetään luonnonvaraisista eläimistä ja kasveista saatavien laittomien tuotteiden kysyntää, ja aloitteilla, joilla tehostetaan tiedonvaihtoa ja yhteistyötä, lainvalvontaa, vapaaehtoista teknologian siirtoa, vaihto-ohjelmia ja valmiuksien kehittämistä;
- d) geenivarojen saatavuus ja niiden käytöstä saatavien hyötyjen oikeudenmukainen ja tasapuolinen jakaminen Nagoyan pöytäkirjan mukaisesti.

8 ARTIKLA

Kauppa ja metsät

1. Osapuolet tunnustavat metsien säilyttämisen ja kestävä metsänhoidon merkityksen ympäristötoimintojen sekä taloudellisten ja sosiaalisten mahdollisuuksien tarjoamisessa nykyisille ja tuleville sukupolville sekä kaupan merkityksen tämän tavoitteen saavuttamisessa.
2. Edellä olevan 1 kohdan huomioon ottaen kumpikin osapuoli
  - a) toteuttaa toimenpiteitä laittomien hakkuiden ja niihin liittyvän kaupan torjumiseksi, tarvittaessa myös suhteessa kolmansiin maihin, ja edistää laillisesti korjattujen metsätuotteiden kauppaa;

- b) edistää metsien suojelua ja kestävää hoitoa sekä puun korjuumaan lainsäädännön mukaisesti kestävästi hoidetuista metsistä korjatun puutavaran ja puutuotteiden kauppaa ja kulutusta;
  - c) vaihtaa toisen osapuolen kanssa tietoja kauppaan liittyvistä aloitteista, jotka koskevat kestävää metsänhoitoa, metsien säilyttämistä, metsähallintoa, laittomien hakkuiden torjuntaan tähtääviä aloitteita ja muita yhteisen edun mukaisia toimintalinjoja, ja tekee yhteistyötä kunkin osapuolen yhteisen edun mukaisten toimintalinjojen vaikutusten ja keskinäisen tuen maksimoimiseksi.
3. Osapuolet tunnustavat, että metsäkato on merkittävä ilmaston lämpenemistä ja biologisen monimuotoisuuden köyhtymistä edistävä tekijä, ja ne vaihtavat tietoja ja kokemuksia tavoista edistää sellaisten tuotteiden, jotka ovat peräisin metsäkatoa aiheuttamattomista toimitusketjuista, kulutusta ja kauppaa, jolloin minimoidaan riski siitä, että metsäkatoon tai metsien tilan heikkenemiseen liittyviä tuotteita saatetaan niiden markkinoille.
4. Osapuolet vahvistavat yhdessä yhteistyötään kestävä metsänhoidon kauppaan liittyvissä näkökohdissa parantamalla metsien suojelua, minimoimalla kaikki metsäkadon ja metsien tilan heikkenemisen muodot, parantamalla metsätuotteiden jäljitettävyyttä ja alkuperäketjua, edistämällä aloitteita, joilla tehostetaan tietojenvaihtoa, torjutaan laittomia hakkuita ja vahvistetaan metsien osuutta ilmastonmuutoksen hillitsemisessä, sekä yhteistyötään biologisen monimuotoisuuden köyhtymisen torjunnassa ja kierto- ja biotaloudessa tapauksen mukaan kahdenvälisesti, alueellisesti ja kansainvälisillä foorumeilla.

9 ARTIKLA

Kauppa ja meren elollisten luonnonvarojen kestävä hoito sekä vesiviljely

1. Osapuolet tunnustavat meren elollisten luonnonvarojen ja meriekosysteemien säilyttämisen ja kestäväen käytön sekä kestäväen ja vastuullisen vesiviljelyn edistämisen tärkeyden ja kaupan roolin näihin tavoitteisiin pyrittäessä.
2. Osapuolet tunnustavat, että laitton, ilmoittamaton ja sääntelemätön kalastus, jäljempänä 'LIS-kalastus', heikentää kalakantojen kestäväen säilyttämistä ja hoitoa ja vaikuttaa kielteisesti kalastusyhteisöjen toimeentuloon sekä kalaa ja kalastustuotteita kauppaa käyviin yhteisöihin. Tämän vuoksi on tarpeen toteuttaa toimia LIS-kalastuksen torjumiseksi ja lopettamiseksi sekä liikkakalastukseen ja kalavarojen kestäväntömmään käyttöön liittyvien ongelmien ratkaisemiseksi.
3. Edellä olevat 1 ja 2 kohta huomioon ottaen kumpikin osapuoli
  - a) toteuttaa hajallaan olevien kalakantojen sekä laajasti vaeltavien kalakantojen säilyttämistä ja hoitoa koskevia, 10 päivänä joulukuuta 1982 tehdyn YK:n merioikeusyleissopimuksen määräysten soveltamisesta New Yorkissa 4 päivänä elokuuta 1995 tehdyssä YK:n sopimuksessa, jäljempänä 'YK:n kalakantasopimus', YK:n elintarvike- ja maatalousjärjestön, jäljempänä 'FAO', kansainvälisten suojele- ja hoitotoimenpiteiden noudattamisen edistämisestä aavalla merellä toimivien kalastusalusten osalta Roomassa 24 päivänä marraskuuta 1993 tehdyssä sopimuksessa ja Roomassa 22 päivänä marraskuuta 2009 tehdyssä laittoman, ilmoittamattoman ja sääntelemättömän kalastuksen ehkäisemiseksi, estämiseksi ja lopettamiseksi toteutettavia satamavaltion toimenpiteitä koskevassa FAO:n sopimuksessa, jäljempänä 'satamavaltion toimenpiteistä tehty sopimus', määriteltyjä meren elollisten luonnonvarojen pitkän aikavälin säilyttämis- ja hoitotoimenpiteitä ja kestäväen hyödyntämistä;

- b) toimii YK:n merioikeusyleissopimuksen, kalakantasopimuksen, 31 päivänä lokakuuta 1995 annetulla päätöslauselmalla 4/95 hyväksytyn FAO:n vastuullisen kalastuksen säännösten ja satamavaltion toimenpiteistä tehdyn sopimuksen periaatteiden mukaisesti ja osallistuu tarvittaessa FAO:n aloitteeseen kalastus- ja kylmäkuljetus- ja huoltoalusten maailmanlaajuisesta rekisteristä;
- c) osallistuu aktiivisesti sellaisten alueellisten kalastuksenhoitojärjestöjen työhön, joiden jäseniä, tarkkailijoita tai yhteistyötä tekeviä muita kuin sopimuspuolia ne ovat, edistää kalastuksen hyvää hallintoa ja kestävä kalastusta, esimerkiksi tukemalla tieteellistä tutkimusta ja ottamalla käyttöön parhaisiin käytettävissä oleviin tieteellisiin tietoihin perustuvia säilyttämis- ja hoitotoimenpiteitä, vahvistamalla sääntöjen noudattamista koskevia mekanismeja, suorittamalla säännöllisiä tulosten arviointoja ja harjoittamalla alueellisten kalastuksenhoitojärjestöjen toteuttamien hoitotoimenpiteiden tehokasta valvontaa, seuranta ja täytäntöönpanoa sekä tarvittaessa hyväksymällä ja panemalla täytäntöön saalisasiakirja- tai sertifiointimenettelyjä ja satamavaltion toimenpiteitä;
- d) panee täytäntöön tehokkaita toimenpiteitä LIS-kalastuksen torjumiseksi, mukaan lukien toimenpiteet LIS-tuotteiden sulkemiseksi kauppavirtojen ulkopuolelle, ja tekee tietojenvaihtoa helpottavaa yhteistyötä jäljitettävyyden varmistamiseksi;
- e) edistää kestävä ja vastuullisen vesiviljelyn kehittämistä ottaen huomioon sen taloudelliset, sosiaaliset ja ympäristönäkökohdat, myös vastuullista kalastusta koskevaan FAO:n toimintaohjeeseen sisältyvien tavoitteiden ja periaatteiden täytäntöönpanon mukaisesti;

- f) edistää CITES-luettelossa mainittujen lajien säilyttämistä ja kestäväää käyttöä pitkällä aikavälillä sekä vesieläin- ja vesikasvilajien sisällyttämistä CITES-yleissopimuksen liitteisiin, jos niiden suojelun tason katsotaan vaarantuneen kansainvälisen kaupan johdosta;
- g) noudattaa Bonnissa 23 päivänä kesäkuuta 1979 tehtyä yleissopimusta muuttavien luonnonvaraisten eläinten suojelemisesta, jäljempänä 'Bonnin yleissopimus' ja mainitun yleissopimuksen mukaisia välineitä muuttavien lajien kestäväää suojelua, sivusaaliiden hallintaa ja purkamista koskevien tietojen osalta.

4. Osapuolet pyrkivät yhdessä vahvistamaan yhteistyötään ja molemminpuolisia etujaan kalastus- ja vesiviljelypolitiikan ja -toimenpiteiden kauppaan liittyvissä näkökohdissa kahdenvälisesti, alueellisesti ja tarvittaessa kansainvälisillä foorumeilla, myös WTO:ssa, alueellisissa kalastuksenhoitojärjestöissä, FAO:ssa ja muiden tämän alan monenvälisten välineiden puitteissa, tavoitteenaan edistää kestäviä kalastuskäytäntöjä ja vesiviljelyä sekä kestävästi hoidetusta kalastuksesta ja vesiviljelystä saatavien kala- ja äyriäistuotteiden kauppaa. Osapuolet tekevät tiivistä yhteistyötä ja nopeuttavat pyrkimyksiään saavuttaa YK:n kestäväen kehityksen tavoite 14 (vedenalainen elämä), jolla pyritään säilyttämään valtameret, meret ja merten luonnonvarat ja hyödyntämään niitä kestäväää kehitykseen muun muassa ehkäisemällä ja vähentämällä merkittävästi kaikenlaista meren pilaantumista, joka johtuu erityisesti maalla tapahtuvasta toiminnasta, mukaan lukien merten roskaantuminen ja ravinnekuormitus, ja valtavirtaistamalla meriekosysteemien suojelu osaksi kestäväen sinisen talouden toimintalinjoja.

10 ARTIKLA

Kestävää kehitystä tukeva kauppa ja sijoitukset

1. Osapuolet tunnustavat, että ympäristönsuojeluun liittyvien tai sosiaalisten olojen parantamista edistävien tavaroiden ja palvelujen kauppa ja niihin tehtävät investoinnit sekä kestävyysjärjestelmät tai muut vapaaehtoiset aloitteet voivat merkityksellisellä tavalla edistää kestäväää kehitystä.
2. Tämän vuoksi osapuolet ovat poistaneet toisesta osapuolesta peräisin oleviin ympäristöhyödykkeisiin sovellettavat tullit tämän sopimuksen 10 ja 11 artiklan mukaisesti.
3. Lisäksi osapuolet ovat sitoutuneet saattamaan päätökseen ympäristöpalveluja ja valmistustoimintaa koskevat neuvottelut tämän sopimuksen 3 artiklan mukaisesti.
4. Edellä olevan 1 kohdan huomioon ottaen kumpikin osapuoli edistää ja helpottaa kauppaa ja investointeja seuraavilla aloilla:
  - a) ympäristöhyödykkeet ja -palvelut;
  - b) tavarat, jotka osaltaan parantavat sosiaalisia oloja; ja
  - c) tavarat, joihin sovelletaan avoimia, tosiseikkoihin perustuvia ja harhaanjohtamattomia kestävyuden takaavia järjestelmiä, kuten reilun ja eettisen kaupan järjestelmiä ja ympäristömerkkejä.

5. Edellä 4 kohdassa tarkoitettuun kaupan ja investointien edistämiseen ja helpottamiseen voivat kuulua seuraavat:

- a) tiedotustoimet sekä tiedotus- ja valistuskampanjat;
- b) parhaan saatavilla olevan teknologian käyttöönottoa edistävien politiikkakehysten hyväksyminen;
- c) avointen, tosiseikkoihin perustuvien ja harhaanjohtamattomien kestävyysjärjestelmien käyttöön oton tukeminen, erityisesti pk-yrityksissä;
- d) tullien ulkopuolisten esteiden poistaminen; ja
- e) viittaus aihetta koskeviin kansainvälisiin normeihin, kuten ILO:n yleissopimukseen ja ohjeisiin tai monenvälisiin ympäristösopimuksiin, sellaisina kuin ne ovat asianomaisten elinten säännöllisesti päivittäminä.

6. Osapuolet pyrkivät yhdessä vahvistamaan yhteistyötään tämän artiklan soveltamisalaan kuuluvien kysymysten kauppaan liittyvien näkökohtien osalta tapauksen mukaan kahdenvälisesti, alueellisesti sekä kansainvälisesti ja monenvälisillä foorumeilla, muun muassa vaihtamalla tietoja ja parhaita käytäntöjä sekä toteuttamalla tiedotusaloitteita.

11 ARTIKLA

Kauppa sekä vastuullinen liiketoiminta ja toimitusketjujen hallinta

1. Osapuolet tunnustavat vastuullisen liiketoiminnan ja yritysten yhteiskuntavastuun mukaisten käytäntöjen merkityksen, mukaan lukien toimitusketjun vastuullinen hallinta, sekä kaupan merkityksen tämän tavoitteen saavuttamisessa.
2. Edellä olevan 1 kohdan huomioon ottaen kumpikin osapuoli
  - a) edistää vastuullista liiketoimintaa, yritysten yhteiskuntavastuuta, vastuullinen toimitusketjujen hallinta mukaan luettuna, luomalla tätä tukevia politiikkakehyksiä, joilla kannustetaan yrityksiä omaksumaan asiaankuuluvia käytäntöjä;
  - b) tukee asiaankuuluvien kansainvälisten välineiden noudattamista, täytäntöönpanoa, seuranta ja levittämistä, joita ovat esimerkiksi Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestön, jäljempänä 'OECD', toimintaohjeet monikansallisille yrityksille, Genevessä marraskuussa 1977 hyväksytyt monikansallisia yrityksiä ja sosiaalipolitiikkaa koskeva ILO:n kolmikantainen periaatejulistus, jäljempänä 'ILO:n kolmikantainen periaatejulistus monikansallisista yrityksistä ja sosiaalipolitiikasta', ja YK:n Global Compact -aloite sekä yritystoimintaa ja ihmisoikeuksia koskevat ohjaavat YK:n periaatteet, jotka ihmisoikeusneuvosto hyväksyi 16 päivänä kesäkuuta 2011 antamassaan päätöslauselmassa 17/4.

3. Osapuolet toteavat, että yritysten yhteiskuntavastuuta tai vastuullista liiketoimintaa koskevat kansainväliset toimialakohtaiset ohjeet ovat hyödyllisiä, ja edistävät niihin liittyvää yhteistyötä. Osapuolet myös toteuttavat toimenpiteitä konflikti- ja riskialueilta peräisin olevien mineraalien toimitusketjun vastuullisuutta koskevassa kansainvälisesti tunnustetussa OECD:n due diligence -oppaassa ja sen täydennysosissa esitettyjen ohjeiden noudattamisen edistämiseksi. FAO:n maailman ruokaturvakomitean jäsenenä osapuolet myös edistävät tietoisuutta vastuullisia investointeja maatalouteen ja elintarvikejärjestelmiin koskevista periaatteista sekä vapaaehtoisista maa- ja luonnonvaraoikeuksien hyvää hallintaa koskevista ohjeistoista.

4. Osapuolet pyrkivät yhdessä vahvistamaan yhteistyötään tämän artiklan soveltamisalaan kuuluvien kysymysten kauppaan liittyvien näkökohtien osalta tapauksen mukaan kahdenvälisesti, alueellisesti sekä kansainvälisillä foorumeilla, muun muassa vaihtamalla tietoja ja parhaita käytäntöjä sekä toteuttamalla tiedotusaloitteita.

12 ARTIKLA

Tieteellinen ja tekninen tieto

1. Suunnitellessaan tai ottaessaan käyttöön ympäristön tai työolojen suojeluun tähtäviä toimenpiteitä tai työsuojelua koskevia määräyksiä, jotka saattavat vaikuttaa kauppaan tai investointeihin, kukin osapuoli ottaa huomioon käytettävissä olevan tieteellisen ja teknisen tiedon sekä asiaa koskevat kansainväliset normit, suuntaviivat tai suositukset.

2. Jos täyttä tieteellistä varmuutta ei ole ja on vaara, että ympäristölle tai työturvallisuudelle tai työterveydelle aiheutuu vakavaa tai peruuttamatonta vahinkoa, osapuoli voi ennalta varautumisen periaatteen mukaisesti toteuttaa toimenpiteitä tällaisten vahinkojen ehkäisemiseksi.

13 ARTIKLA

Avoimuus

1. Jotta varmistetaan, että asianomaiset henkilöt ja sidosryhmät ovat asiasta tietoisia, ja jotta niille voidaan tarjota kohtuulliset mahdollisuudet esittää näkemyksiään, kumpikin osapuoli suunnittelee, toteuttaa ja panee täytäntöön avoimesti

- a) toimenpiteet, joiden tarkoituksena on suojella ympäristöä tai työoloja ja jotka voivat vaikuttaa kauppaan tai investointeihin; tai
- b) kauppaa tai sijoituksia koskevat toimenpiteet, jotka voivat vaikuttaa ympäristön tai työolojen suojeluun.

2. Kumpikin osapuoli ottaa asianmukaisesti huomioon yleisön esittämät lausunnot ja näkemykset tähän liitteeseen liittyvissä asioissa. Osapuoli voi tarvittaessa ilmoittaa tällaisista tiedonannoista ja näkemyksistä tämän liitteen 15 artiklan nojalla perustetuille sisäisille neuvonantaville ryhmille sekä 14 artiklan 5 kohdan mukaisesti perustetulle toisen osapuolen yhteyspisteelle.

14 ARTIKLA

Kauppan ja kestävän kehityksen erityiskomitea ja yhteyspisteet

1. Osapuolet perustavat kaupan ja kestävän kehityksen erityiskomitean, jäljempänä 'kaupan ja kestävän kehityksen komitea', jota säännellään tämän sopimuksen VI osalla ja

- a) joka kokoontuu kerran vuodessa tai ilman aiheetonta viivytystä osapuolen pyynnöstä,

b) jonka puheenjohtajina toimivat osapuolten edustajat yhdessä; ja

c) joka raportoi talouskumppanuussopimusneuvostolle.

2. Kaupan ja kestävän kehityksen komitea

a) helpottaa, seuraa ja tarkastelee tämän liitteen täytäntöönpanoa;

b) hoitaa tämän liitteen 18 artiklassa tarkoitetut tehtävät;

c) osallistuu johtavien virkamiesten komitean työhön tämän liitteen soveltamisalaan kuuluvissa asioissa, myös tämän sopimuksen 108 artiklassa tarkoitetun talouskumppanuussopimuksen neuvoa-antavan komitean kanssa keskusteltavien aiheiden osalta;

d) tarkastelee kaikkia muita tähän liitteeseen liittyviä seikkoja osapuolten niin sopiessa.

3. Kaupan ja kestävän kehityksen komitea voi laatia oman työjärjestyksensä, ja jos työjärjestystä ei ole, sovelletaan johtavien virkamiesten komitean työjärjestystä soveltuvin osin.

4. Kaupan ja kestävän kehityksen komitea julkaisee raportin kunkin kokouksensa jälkeen.

5. Kumpikin osapuoli nimeää tämän sopimuksen tultua voimaan hallintoonsa yhteyspisteen helpottamaan osapuolten välistä viestintää ja koordinointia kaikissa tähän liitteeseen liittyvissä asioissa. Kumpikin osapuoli ilmoittaa toiselle osapuolelle yhteyspisteensä yhteystiedot. Osapuolet ilmoittavat toisilleen viipymättä kaikista näiden yhteystietojen muutoksista.

15 ARTIKLA

Sisäiset neuvoo-antavat ryhmät

1. Kumpikin osapuoli perustaa uuden sisäisen neuvoo-antavan ryhmän tai nimeää olemassa olevan sisäisen neuvoo-antavan ryhmän vuoden kuluessa tämän sopimuksen voimaantulopäivästä. Sisäinen neuvoo-antava ryhmä neuvoo kyseistä osapuolta tämän sopimuksen soveltamisalaan kuuluvissa asioissa. Siinä ovat tasapainoisesti edustettuina riippumattomat kansalaisyhteiskunnan järjestöt, kansalaisjärjestöt mukaan luettuina, elinkeinoelämän ja työnantajajärjestöt sekä ammattiliitot, jotka toimivat muun muassa talouden, kestäväen kehityksen, sosiaaliasioiden, ihmisoikeuksien ja ympäristön alalla. Sisäinen neuvoo-antava ryhmä voidaan kutsua koolle eri kokoonpanoissa keskustelemaan tämän sopimuksen eri osien ja määräysten täytäntöönpanosta.
2. Kumpikin osapuoli kokoontuu sisäisen neuvoo-antavan ryhmänsä kanssa vähintään kerran vuodessa. Kumpikin osapuoli ottaa huomioon sisäisen neuvoo-antavan ryhmänsä esittämät näkemykset tai suositukset tämän sopimuksen täytäntöönpanosta.
3. Edistääkseen yleistä tietoisuutta sisäisistä neuvoo-antavista ryhmistä kumpikin osapuoli julkaisee luettelon organisaatioista, jotka osallistuvat sen sisäiseen neuvoo-antavaan ryhmään, ja kyseisen ryhmän yhteyspisteen yhteystiedot.
4. Osapuolet edistävät sisäisten neuvoo-antavien ryhmiensä välistä vuorovaikutusta, mukaan lukien niiden osallistuminen tämän sopimuksen 108 artiklan nojalla perustettuun talouskumppanuussopimuksen neuvoo-antavaan komiteaan.

16 ARTIKLA

Riitojen ehkäiseminen ja ratkaiseminen

1. Osapuolet pyrkivät kaikin tavoin ratkaisemaan tämän liitteen soveltamisesta aiheutuvat erimielisyydet vuoropuhelulla, neuvotteluilla, tietojenvaihdolla ja yhteistyöllä.
2. Tämän liitteen soveltamista koskevassa erimielisyydessä osapuolet voivat käyttää yksinomaan tämän liitteen 17 ja 18 artiklan mukaisesti vahvistettuja riitojenratkaisumenettelyjä.

17 ARTIKLA

Neuvottelut ja sovittelu

1. Jollei tässä artiklassa toisin määrätä, sovelletaan tämän sopimuksen 110 ja 111 artiklaa.
2. Neuvottelut on käytävä kahdenkymmenen (20) päivän kuluessa päivästä, jona valituksen kohteena oleva osapuoli on vastaanottanut pyynnön, ja ne katsotaan loppuun saatetuiksi yhdeksänkymmenen (90) päivän kuluessa tällaisen pyynnön vastaanottamisesta, elleivät osapuolet sovi neuvottelujen jatkamisesta.

3. Jos neuvottelut koskevat määräyksiä, jotka liittyvät tässä liitteessä tarkoitettuihin monenvälisiin sopimuksiin tai välineisiin, osapuolet ottavat huomioon Kansainvälisen työjärjestön (ILO) tai monenvälisten ympäristösopimusten nojalla perustettujen asiaankuuluvien järjestöjen tai elinten antamat tiedot edistääkseen osapuolten ja tällaisten järjestöjen tai elinten työn johdonmukaisuutta. Osapuolet pyytävät tarvittaessa neuvoa edellä mainituilta järjestöiltä tai elimiltä tai muilta tarkoituksenmukaisiksi katsomiltaan asiantuntijoilta tai elimiltä. Kumpikin osapuoli voi tarvittaessa myös pyytää tämän liitteen 15 artiklassa tarkoitettun sisäisen neuvooantavan ryhmän näkemyksiä tai muiden asiantuntijoiden neuvoja.

4. Osapuolten mahdollisesti saavuttama ratkaisu on saatettava julkisesti saataville.

18 ARTIKLA

Riitojen ratkaisu

1. Jollei tässä artiklassa toisin määrätä, sovelletaan tämän sopimuksen 112–115 artiklaa, 116 artiklan 1, 3, 4 ja 5 kohtaa, 119–124 artiklaa, 125 artiklan 2 ja 3 kohtaa sekä 126 ja 127 artiklaa.

2. Tämän liitteen 14 artiklan nojalla perustettu kaupan ja kestävän kehityksen komitea laatii viimeistään kuuden (6) kuukauden kuluttua tämän sopimuksen voimaantulosta luettelon vähintään viidestätoista (15) henkilöstä, jotka ovat halukkaita ja kykeneviä toimimaan välimiehinä tämän liitteen soveltamisalaan kuuluvissa riidoissa. Luetteloon sisältyy kolme alaluetteloa: yksi alaluettelo kunkin osapuolen mahdollisista välimiehistä; ja yksi alaluettelo henkilöistä, jotka eivät ole minkään osapuolen kansalaisia ja jotka pystyvät toimimaan välimiespaneelin puheenjohtajana. Kussakin alaluettelossa on oltava vähintään viisi (5) henkilöä. Kaupan ja kestävän kehityksen komitea varmistaa, että luettelo on aina tällä tasolla työjärjestyksen mukaisesti.

3. Välimiehillä on oltava erikoisosaamista tai -asiantuntemusta työlainsäädännön tai ympäristölainsäädännön alalta, tässä liitteessä käsiteltyjen aiheiden alalta tai kansainvälisten sopimusten puitteissa syntyvien riitojen ratkaisemisesta. Välimiesten on oltava riippumattomia ja toimittava yksilöinä, he eivät saa ottaa ohjeita miltään organisaatiolta tai hallitukselta eikä heillä saa olla sidoksia minkään osapuolen hallitukseen ja heidän on noudatettava työjärjestykseen liitettyjä menettelysääntöjä, jotka talouskumppanuussopimusneuvosto hyväksyy kuuden (6) kuukauden kuluessa tämän sopimuksen voimaantulosta 125 artiklan 4 kohdan mukaisesti.
4. Jos välimiespaneeli kootaan tämän sopimuksen 113 artiklassa määrätyn menettelyn mukaisesti, välimiehet valitaan 2 kohdassa tarkoitettujen alaluetteloiden henkilöistä.
5. Kysymyksissä, jotka liittyvät tässä liitteessä tarkoitettujen monenvälisten sopimusten ja välineiden noudattamiseen, välimiespaneelin 121 artiklan nojalla pyytämiin tietoihin tai asiantuntijalausuntoihin olisi sisällytettävä ILO:n tai monenvälisten ympäristösopimusten nojalla perustettujen asiaankuuluvien elinten tai järjestöjen antamat tiedot ja neuvot.
6. Valituksen kohteena olevan osapuolen on viimeistään 21 päivän kuluttua välitystuomion antamisesta ilmoitettava tämän liitteen 15 artiklan nojalla perustetulle sisäiselle neuvoa-antavalle ryhmälleen toimenpiteistä, jotka se on toteuttanut tai aikoo toteuttaa välitystuomion noudattamiseksi tämän sopimuksen 115 artiklan 4 kohdan nojalla.
7. Kaupan ja kestävän kehityksen komitea valvoo välitystuomion noudattamiseksi toteutettavien toimenpiteiden täytäntöönpanoa. Sisäiset neuvoa-antavat ryhmät voivat esittää asiaa koskevia huomautuksia kaupan ja kestävän kehityksen komitealle.